

SLIKARJA CARLO CIGNANI IN MATEVŽ LANGUS

Ksenija Rozman, Ljubljana

CARLO CIGNANI

Carlo Cignani se je rodil 1628 v Bologni. Znan je kot slikar fresk in oljnih slik, ki so še danes ohranjene v Bologni, Rimu, Forliju, Parmi in drugod. Slikarska naročila je opravljal tudi za druge dežele: leta 1674 je ustvaril veliko oltarno sliko *Sv. družina in kralj David* za Münchensko teatinsko cerkev, dunajski princ Liechtensteinski je pri njem naročil mitološki sliki; delal pa je tudi za poljskega kralja Stanislava. Učil se je pri Francescu Albaniju (Bologna 1578–1660), prevzel pa je mnoge Correggiove vzorce.

Bil je slikar religioznih in mitoloških motivov in alegorij. Med alegorijami so najštevilnejše različice *Caritas* (Ljubezen), ki je veljala za kraljico kreposti. Umrli je 1719 v Forliju.

Beatrice Buscaroli Fabbri je 1991 objavila monografijo o slikarju z naslovom *Carlo Cignani: Affreschi, dipinti, disegni*. Kot je navada, avtorica našteva tudi dela, ki jih omenja stara literatura, vendar so sledi za njimi izginile. Med izginulimi deli navaja *Caritas*, ki je bila nekoč na Dunaju v zbirki kneza Kaunitza,¹ bržkone pa ni vedela, da je bila po tem delu vrezana grafika (sl. 27).

Beatrice Buscaroli Fabbri je zbrala literaturo o Cignanijevi sliki, ki je bila nekoč v Kaunitzevi lasti² in je imela pozneje še dva lastnika.³

K dosedANJI literaturi, ki omenja sliko, dodajam, da je bil avtor poročila v *Repertorium*, 1890, znani poznavalec umetnin in pisec o dunajskih zbirkah Theodor Frimmel. Frimmel je Cignanijevo *Caritas* v Kaunitzevi lasti razen v

¹ Beatrice Buscaroli Fabbri: *Carlo Cignani: Affreschi, dipinti, disegni*, Bologna 1991, p. 280 (od tod cit. Buscaroli-Fabbri, 1991).

² Berichte und Mitteilungen aus Sammlungen und Museen, über staatliche Kunstpflege und Restaurationen, neue Funde – Gemäldesammlungen in Wien, v: *Repertorium für Kunstwissenschaft*, XIII, 1890, p. 143 (od tod cit. Frimmel, *Repertorium*, 1890); omenja še geslo Tiborja Gerevicha v: U. Thieme – F. Becker: *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, Leipzig 1912, p. 577 in monografijo Syrie Vitelli Buscaroli: *Carlo Cignani: 1628–1719*, Bologna 1953, p. 152.

³ Buscaroli-Fabbri, 1991, p. 280: »collezione Reissinger, Vienna, proveniente dalla Collezione Kaunitz«.

Repertoriju 1890 omenil še dvakrat, in sicer s podatki, ki dopolnjujejo vede-
nje o njej.⁴ Ti podatki v novejši in starejši literaturi o Cignaniju niso bili
upoštevani.

Frimmel je v Repertoriju 1890 zapisal, da so v katalogu Adamovicsevih
slik na Dunaju našli vrsto umetnin iz Kaunitzeve zbirke,⁵ med njimi Cignani-
jevo *Caritas*. Avtorica monografije podatka ni upoštevala pri izviru umet-
nin.⁶ Frimmel je 1899 ugotovil, da je *Caritas* iz Kaunitzeve galerije prešla v
zbirko Valentina Andreasa Adamovicsa in od tod v zbirko Andreasa von
Reisingerja (sic!). Frimmel je 1899 (*Geschichte der Wiener Gemaldesam-
mlungen*, I/3, 1899, str. 91) objavil Johnovo grafiko po tej Cignanijevi sliki.
Grafika je bila že l. 1825 objavljena v žepni izdaji »Aglaiia«.⁷ V opombi šte-
vilka dve omenja Frimmel še druge sorodne *Caritas*, pripisane Cignaniju,
med njimi tudi kopijo na dunajski Akademiji likovnih umetnosti. Slika z du-
najske Akademije je bila med drugo svetovno vojno uničena.⁸

Iz Frimmelovega Leksikona dunajskih zbirk, tiskanega 1913, izvemo, da je
Cignanijeva oljna slika *Caritas* v Kaunitzevi lasti merila 37 x 45 cm. Do okoli
leta 1820, ko so na Dunaju začeli razprodajati zbirko kneza Kaunitza, je bila
kneževa last, okoli 1825 pa že v posesti zbiralca Valentina Andreasa Adamo-
vicsa.⁹ Frimmel je l. 1899 sliko že videl v rokah tretjega zbiralca, slikarja An-
dreasa viteza von Reisingerja.

Primerek Johnove grafike po Cignanijevi *Caritas* kneza Kaunitza hrani
dunajska Grafična zbirka Albertina.¹⁰ Grafika ni omenjena ali reproducira-
na v nobeni Cignanijevi monografiji.

⁴ Theodor Frimmel: *Geschichte der Wiener Gemaldesammlungen*, I. Bd., III. Capitel, Berlin–Leipzig 1899, p. 90, sl. na str. 91 (od tod cit. Frimmel, 1899); Theodor Frimmel: *Lexikon der Wiener Gemaldesammlungen*, A–F, München 1913, p. 14 (od tod cit. Frimmel, 1913).

⁵ Frimmel, *Repertorium*, 1890, pp. 143 in 144.

⁶ Buscaroli–Fabbri, 1991, p. 280.

⁷ Pod reprodukcijo je podnapis: *Gemälde von C. Cignani; aus der Galerie Kaunitz. Nach dem John'schen Stiche im Taschenbuch »Aglaiia« von 1825.*

⁸ Kopija olje na platnu je merila 30 x 37 cm in je bila vpisana pod inventarno številko 419. Cf. Robert Eigenberger: *Die Gemäldegalerie der Akademie der Bildenden Künste in Wien*, Textband, Wien–Leipzig 1927, p. 72. – Za podatek se zahvaljujem dr. Renate Trnek.

⁹ Frimmel, 1913, pp. 5–8, 14.– Valentin Andreas Adamovics je bil za življenja pople-
meniten in je prejel naslov: bavarski kraljevi dvorni svetnik.

¹⁰ Bakrorez, 10,3 x 14,9 cm, sign. l. sp.: Carlo Cignani p.t, d. sp.: F. John sc., inv. št. O. K. John, p. 98, št. 255. – Na l. sp. robu lista je pripis s svinčnikom: s (iehe) Grossform. /Grossformat/ John 61; in drugi napis s svinčnikom: a. d. (aus der) Sammlung Adamovics (sic!). – Friedrich John je bil rojen 1769 v Marienburgu v zahodni Prusiji, umrl je 1843 v Mariboru. Sprva je bil trgovec v neki varšavski trgovski hiši, za katero je 1789 potoval na Dansko in v Anglijo. Po stečaju te hiše se je v Londonu začel učiti grafično tehniko pri Noirdemangenu in se zlasti izpopolnil v punktirni tehniki (»Punktierma-
nier«) v slogu Francesca Bartolozzija. Poljski kralj Stanislav Avgust mu je 1793 omogo-

Grafična zbirka Albertina na Dunaju hrani še eno grafiko Cignanijeve Caritas (sl. 29), ki jo je prav tako vrezal Friedrich John. Grafika je v tej različici pokončnega ovalnega formata, po kompoziciji in tipu figur pa je varianta številnih Cignanijevih sorodnih upodobitev alegorije Ljubezni in Mater z otroki. Mislim, da gre za neko zgubljeno Cignanijevo delo, ki je ohranjeno le prek Johnove grafike in ga stara literatura ne omenja.

MATEVŽ LANGUS

Slikar Matevž Langus še ni bil predstavljen monografsko. Največ podatkov o njem so zbrali Ivan Kukuljević Sakcinski, Viktor Steska, Lado Sagadin in Emilijan Cevc.¹² Izidor Cankar je obdelal slikarjeve risanke.¹³

Langus se je rodil 1792 v Kamni gorici, kjer je delal kot kovač žebjar. Med letoma 1811–1817 se je učil pri slikarju J. Schreiberju v Celovcu, od 1819 pa na Dunaju, kjer se je 1820 s posredovanjem slikarja Franca Kavčiča vpisal na tamkajšnjo Akademijo. Leta 1821 je prišel v Ljubljano, kjer se je preživil s sobnim slikarstvom in portretiranjem. Leta 1824 se je izpopolnjeval v Rimu, vendar zveza s Francosko akademijo v Rimu, kot trdijo razni pisci, ni jasna. Bržkone je tam, podobno kot slikar Franc Kavčič v osemdesetih letih 18. stoletja, smel kopirati razne akademijske predloge, antične kipe, mavčne odlitke in morda tudi akte. Od 1826 je živel v Ljubljani. Znan je kot freskant (Šmarna gora, 1842; kupola Ljubljanske stolnice, 1834–1844; frančiškanska cerkev v Ljubljani, 1845, 1845–1855 itn.), portretist (osebe iz Prešernovega kroga, plemiči, ljubljanski meščani) in slikar religioznih motivov. Pri religioznih motivih v olju in na freskah je posnemal Rafaela, Correggia in druga dela slavnih renesančnih in bolonjskih mojstrov ter Nazarencov, pri portretih pa vzorce dunajskih bidermajerskih slikarjev (Waldmüller, Eybl) in rimskega slikarskega kroga iz druge polovice 18. stoletja (Batoni, Mengs).

Viktor Steska¹⁴ je po podatkih iz Wurzbachovega *Biografskega leksikona* in Kukuljevićevega *Slovnika* omenil, da so bile v Langusovi zapuščini razne slike, med njimi *Caritas Romana* po Cignaniju. Med Cignanijevimi deli ni znan noben primerek *Caritas Romana*, t. j. upodobitev mlade žene Pero, ki

čil študij na dunajski Akademiji. Zaslovel je kot grafični rezec plemiških portretov ter del po starih in sodobnih mojstrih.

¹¹ Punktirna tehnika, list: 15,5 x 11,6 cm; plošča: 15 x 11 cm; upodobitev z robom: 11 x 8,5 cm, inv. št. O. K., str. 83, št. 213.

¹² Ivan Kukuljević Sakcinski: *Slovník umjetnika jugoslavenskih*, III, Zagreb 1859, pp. 213–219; Viktor Steska: *Slovenska umetnost: I. del: Slikarstvo*, Prevalje 1927, pp. 206–227; Lado Sagadin: *Matevž Langus: 1792–1855*, Ljubljana 1958, B–diplomska naloga (tipkopis); Emilijan Cevc, Matevž Langus, *Kroparski zbornik*, Kropa–Radovljica 1995, pp. 138–147.

¹³ Izidor Cankar: *Langusove risanke: Začetki romantičnega slikarja*, RSAZU 1. razred 4, Ljubljana 1957.

¹⁴ Steska, 1927, p. 225.

doji starca Kimona, svojega očeta, Miltiadovega sina, ki so ga Atenci obsodili na smrt z lakoto.

Langus je očitno poznal Cignanijevo sliko *Caritas* iz Kaunitzeve zbirke na Dunaju. Videti je mogel original, kopijo na dunajski Akademiji ali pa Johnovo grafiko po Cignanijevem delu. *Portret gospe Orlove z otroki* iz leta 1830¹⁵ (sl. 28) priča, da je slikar v glavnem posnel Cignanijevo kompozicijo in figure *Caritas*, ki je bila nekoč v Kaunitzevi zbirki, vendar je otrokom in materi naslikal prave portretne črte. Rahlo je spremenil tudi držo glav vseh štirih upodobljenecv, materine razgaljene prsi pa bolj prekril kot Cignani.

Sliko, naslovljeno *Gospa Orlova z otroki*, je Narodna galerija kupila 6. junija 1956 od profesorja Mirka Honerleina, ki je stanoval Za gradom 1.¹⁶ Ulica Za gradom 1 je bila nekoč Karlovško predmestje 10. Lastnik te hiše je bil dr. Jožef Orel (Skopo pri Dutovljah 1797 – Ljubljana 1874),¹⁷ pravnik in zemljiški posestnik, ki je po mnogih poskusih šele 1848 postal advokat in notar. Leta 1838 je po nekem sorodniku (Frideriku Rudežu?) podedoval hišo v Karlovškem predmestju in velika zemljišča na ljubljanskem Barju. Bil je sošolec Matija Čopa in sorodnik Antona Rudeža. Navduševal se je nad Zoisom in Vodnikom. V slovenskem družbenem življenju se je uveljavil pri Kmetijski družbi, kjer je bil ustanovnik prve kmetijske šole s slovenskim učnim jezikom. Z novimi ustavnimi svoboščinami je menda prvi začel uradovati slovensko. Bil je pristaš Bleiweissove konservativne smeri in sodelavec *Kmetijskih in rokodelskih novic*. Ukvarjal se je tudi z vprašanjem izsušitve ljubljanskega Barja.

Jožef Orel se je 1826 poročil s sestro sošolca Leopolda Dolenca, z Alojzijo Dolenc. Med letoma 1827 in 1848 se jima je rodilo devet otrok. Vsem so bili botri Rudeževi. Na Langusovi sliki so upodobljeni trije Orlovi otroci: prvorojeni Matej Jožef (roj. 1827), Janez Evangelist (roj. 1828) in v zibelki Alojzija Jožefa (roj. 1829).¹⁸

Mirko (Friderik) Honerlein, ki je Langusovo sliko prodal Narodni galeriji, se je rodil 21. novembra 1892 v Gradcu. Bil je sin Jožefa, poštnega uradnika in Margarete, roj. Šmigovec. Iz poročne knjige župnije sv. Jakoba v Ljubljani je razvidno, da je Mirko Honerlein stanoval Za gradom 1, kjer je pričujoča slika očitno visela že od nastanka 1830. Dne 30. maja 1931 se je poročil z dvaindvajset let starejšo Minko Moos, vnukinjo dr. Jožefa Orla in hčerko Orlove sedmorojenke Julije. Honerlein je bil po poklicu glasbenik–violinist, član operne-

¹⁵ O. pl., 90,5 x 105,7 cm, sign. sp. v sredini: *Langus pinxit* 1830, Narodna galerija, Ljubljana, inv. št. 1190.

¹⁶ Račun Narodne galerija, št. 494/56, z dne 6. 6. 1956.

¹⁷ *SBL*, 2, 6, 1935, pp. 228–229 (geslo sestavil France Kidrič); pismi dr. Vlada Valenčiča Kseniji Rozman, dat. Ljubljana 14. sept. 1994 in 15. sept. 1994. – Gospodu dr. Valenčiču se zahvaljujem za posredovane podatke, ki so prihranili dolgo iskanje v arhivih.

¹⁸ *III. Rojstna in krstna knjiga župnije sv. Jakoba v Ljubljani*: 1. 9. 1812 – 11. 6. 1830, NŠKalj, pp. 233, 252 in 267.

ga orkestra, profesor violine in nazadnje knjižničar v Francoskem inštitutu. Leta 1931 je v domovinskem listu zapisan kot nezaposlen.¹⁹ Kot mnogi stari Ljubljančani je očitno tudi Mirko Honerlein v denarni stiski po drugi vojni leta 1956 prodal staro družinsko sliko.

Izviri umetnin počasi dopolnjujejo našo kulturno zgodovino, povezanost družin in naročila umetniških del pri istih mojstrih. Tako so Orlovi in Ruževeži naročali pri Langusu.

Langusova *Gospa Orlova z otroki* je bila včasih na ogled v stalnih zbirkah Narodne galerije, leta 1973 je bila razstavljena v Celovcu in brez posebnih pojasnil objavljena v tamkajšnjem katalogu.²⁰ Razreševanje porekla domačih slik s pomočjo naključno najdenih vzorcev – posnetki po originalnih slikah starih mojstrov, kopije ali grafični listi, ki so jih posnemali naši slikarji – razgrinjajo njihov interes, razgledanost in navezanost na stare slikarje, ki so bili ali pa so morali biti njihovi vzorniki na akademijah, medtem ko so mnoge sami izbrali tudi v zrelejših letih. Postopno ugotavljanje imen in primkov upodobljencev pa manjša preveliko število del v naših muzejskih in galerijskih inventarjih, kjer so vpisane dolge vrste umetnin kot Mož z brki, Mati z otroki, Žena s pahljačo itn.

DIE MALER CARLO CIGNANI UND MATEVŽ LANGUS

Carlo Cignani

Für das Gemälde *Caritas* (Abb. 27), ein Werk des Bologneser Malers Carlo Cignani (Bologna 1628 – Forlì 1719), das sich einst im Besitz des Fürsten Kaunitz in Wien befunden hatte und nun verschollen ist, werden Angaben über dessen einstige Besitzer und über das betreffende Schrifttum ergänzt, seine Maße, sowie der Stich nach dem Exemplar in der Kaunitz'schen Sammlung veröffentlicht, den der Kupferstecher Friedrich John (Marienburg 1769 – Maribor 1843) angefertigt hatte. Herkunft: das Bild befand sich in der Sammlung des Fürsten Kaunitz in Wien bis ungefähr 1820, als mit dem Verkauf der Sammlung begonnen wurde. Im Jahre 1890 war das Gemälde dann im Besitz Valentin Andreas Adamovics in Wien (Frimmel, 1890) und wurde 1899, ebenfalls von Frimmel, als im Besitz Andreas Ritter von Reisinger angegeben. Schrifttum: Das Bild erwähnt, außer den in der jüngsten Cignani-Monographie (Beatrice Buscaroli Fabbri: *Carlo Cignani: Affreschi, dipinti, disegni*, Bologna 1991) angeführten Verfassern, auch Theodor Frimmel in seiner *Geschichte der Wiener Sammlungen I/III*, Berlin–Leipzig 1899, S. 90, Bild auf S. 91 und auch in seinem *Lexikon der Wiener Gemäldesammlungen*, A–F, München 1913, S. 19. Maße: nach Frimmel (1913) maß das Gemälde 37 x 45 cm. Stich: Friedrich John stellte einen Stich nach Cignanis Bild *Caritas* aus der Kaunitz'schen Sammlung her, der

¹⁹ Pismi dr. Vlada Valenčiča, dat. Ljubljana 14. in 15. sept. 1994. – Popis ljudskega štetja, 31. marec 1931, Zgodovinski arhiv, Ljubljana.

²⁰ Lee Springschitz: *Slowenische Malerei vom Barock bis zum Impressionismus: Aus der Nationalgalerie in Laibach*, Kärntner Landesgalerie, Klagenfurt, 9. november do 9. december 1973, pp. 3,17, sl. na str. 9.

1825 in Wien in der Taschenausgabe »Aglaja« und 1899 in Frimmels *Geschichte der Wiener Sammlungen I/III*, S. 91, betitelt: »Gemälde von Cignani; aus der Galerie Kaunitz«, veröffentlicht wurde.

Die Graphische Sammlung Albertina in Wien besitzt ein Exemplar von Johns Stich (Inv. Nr. K. John, S. 98, Blatt 255, Plattenrandmaße 103 x 149 mm). Kopien: die 30 x 37 cm große Kopie in Öl, einst in der Gemäldegalerie der Akademie der bildenden Künste in Wien, Inv. Nr. 419 ist im zweiten Weltkrieg verlorengegangen. In der Graphischen Sammlung Albertina in Wien befindet sich ein weiterer Stich von F. John, darstellend Caritas oder Mutter mit Kindern (Abb. 29), Punktierstich, Blatt 155 x 116 mm, Plattenrand 150 x 110 mm, signiert l.u.: Carlo Cignani p., r.u.: F. John sc., Inv. Nr. K. S. 83, Blatt 213. Das Bild und auch der Stich wurde bisher in keiner der Cignani-Monographien erwähnt, anscheinend handelt es sich um ein verschollenes Werk Cignanins im Hochformat.

Matevž Langus

Der slowenische Maler Matevž Langus (Kamna gorica 1792 – Ljubljana 1855) studierte 1820 durch Vermittlung von Franz Caucig/Kavčič an der Wiener Akademie der bildenden Künste. Im Jahre 1824 vervollständigte er seine Ausbildung in Rom. In Ljubljana wirkte er mit Unterbrechungen von 1821 an und schließlich seit 1826 bis zu seinem Tode im Jahre 1855. Er schuf Wand- und Ölgemälde, Porträte und religiöse Bilder; bei den letzteren waren seine Vorbilder Raffael, Correggio, die Meister der Bologneser Schule und die Nazarener, bei den Bildnissen die Maler des Wiener Biedermeiers (Waldmüller, Eybl) und die Meister aus dem Kreis der römischen Maler der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts (Batoni, Mengs). Das signierte und datierte Bildnis der *Frau Orel mit Kindern* (Abb. 28) schuf Langus im Jahre 1830. Die Nationalgalerie erwarb es 1956 in Ljubljana von Prof. Mirko Honerlein.

Es wurde festgestellt, daß es sich bei den abgebildeten Personen um Alojzija Orel, geb. Dolenc und ihre ersten drei Kinder; Matej Jožef, Janez Ev. und Alojzija Jožefa handelt. Der Vater der abgebildeten Kinder und Ehemann der Alojzija Orel, Dr. Jožef Orel (1797–1847) war Jurist, Grundbesitzer, Stifter der ersten Landwirtschaftsschule mit slowenischer Unterrichtssprache und beschäftigte sich auch mit der Frage der Trockenlegung des Moors von Ljubljana. Er war ein Verwandter der für die fortschrittliche Bewirtschaftung bemühten und verdienstvollen Schloßherrnfamilie Rudež, für die Langus einige Porträts gemalt hatte. Der Verkäufer des Bildnisses, Prof. Mirko Honerlein war mit Minka Mohn verheiratet, einer Enkelin der Julija Orel, des siebenten Kindes des Ehepaares Alojzija und Dr. Jožef Orel. Die Komposition sowie die Figuren auf dem Bildnis *Frau Orel mit Kindern* erscheinen jenen auf Cignanis Bild *Caritas* nachempfunden, das sich einst in der Sammlung Kaunitz in Wien befunden hatte (Abb. 1). Der Maler Langus verlieh den abgebildeten Personen porträtähnliche Züge, änderte im übrigen nur geringfügig die Haltung der Köpfe und verhüllte die Brust der Mutter ein wenig stärker. Matevž Langus konnte Cignanis Originalwerk gekannt haben, das sich in seiner Studienzeit in Wien befunden hatte, oder die im zweiten Weltkrieg verlorengegangene Kopie in der Wiener Akademie der bildenden Künste, aber auch F. Johns Stich, der außerdem noch in der 1825 erschienenen Taschenausgabe »Aglaja« veröffentlicht worden war.